

SZABÓ ERIKA

BŰNMEGELŐZÉS ÉS ÁLDOZATVÉDELEM A RENDŐRSÉGI PSZICHOLOGUS SZEMÉVEL

A bűnmegelőzés és az áldozatvédelem napjainkban egyaránt előtérben lévő fogalmak. Mind a kormány, mind a különböző bűnüldöző szervek kinyilvánították programjaikban e két terület kiemelkedő fontosságát, az ezeken a területeken való hatékony intézkedések megkezdésének szükségességét, melyet az Európai Unióhoz való csatlakozás egyre közeledő időpontja tovább sürget. Pszichológusként, s a lelki betegségek megelőzését célzó mentálhigiénés szemléletmód elhivatott képviselőjeként, munkám során gyakran találkozom a bűncselekményeket, a bűnelkövetővé valamint a bűncselekmények áldozatává válását megelőző törekvésekkel.

Tanulmányomban röviden áttekintem, hogy a pszichológia tudománya és szemléletmódja miként járulhat hozzá a rendőrségen folyó bűnmegelőzési tevékenységhez, illetve, hogy a bűnmegelőzés és áldozatvédelem szemléletmódja miként hatja át a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság Pszichológiai Laboratóriumának munkáját.

1. Bevezető gondolatok a megelőzésről

A megelőzés sohasem első lépés egy adott probléma kapcsán. Történetileg előbb maga a később megelőzendőnek ítélt tevékenység, cselekedet jelenik meg, melyet az adott közösség, vagy kiterjesztve a társadalom problémának definiál, valami olyasminek, amivel kezdeni kell valamit, amit meg kell oldani. Aztán a problémával való foglalkozás, a megoldására tett próbálkozások vezetnek el annak felismeréséig, hogy a valódi problémamegoldás a problémának az elkerülése, a megelőzés.

Ez a gondolat sor szinte minden társadalmi szinten megjelenő problémakörre érvényes vegyük akár a bűnözést, akár a szomatikus illetve pszichés megbetegedéseket. Már évszázadokkal ezelőtt kezelendő problémának definiálták mindkettőt, s bár a nevelői magatartásnak mindig része volt – ha nem is elsődleges tényezőként – a bűnöktől való óvás, az egészségtelennek ítélt életmód elkerülése, a bűnmegelőzés és az egészségmegőrzés mozgalma csak az utóbbi évtizedekben került igazán előtérbe a háttérben lévő valódi okok, a társadalmi, szociológiai és pszichés tényezők fokozatos feltárásával. Hatalmas erőfeszítéseket tesz a kormány, a különböző minisztériumok ezen problémák kezelésére, de újra és újra ugyanabba a falba ütköznek. Nem elég és egyben túl költséges is a már elkövetett bűnt és betegséget felderíteni, s újból és újból kiróni a büntetést, meggyógyítani a betegséget, hiszen ezzel csak a probléma ideiglenes és sokszor igen tűnékeny megoldását érjük el. A ma igen gyakran használatos szóval élve sokkal költséghatékonyabb a törvénysértések és a betegségek megelőzésére való törekvés.

A gondolatsort tovább szöve merül fel a következő kérdés: kinek is a feladata a megelőző tevékenység, hogyan kell, kikkel, milyen módszerekkel, stb. hatékonyan végezni. Ezen a téren rengeteg a tapasztalat, a kutatási eredmény, melyek együttesen vezetnek arra a következtetésre, hogy széleskörű társadalmi konszenzuson létrejött összefogás és

együtműködés nélkül a megelőzés – akár bűnmegelőzésről, akár egészségmegőrzésről van szó – elképzelhetetlen.

Összefoglalva tehát mind az egészségmegőrzés, mind a bűnmegelőzés össztársadalmi feladat, melynek megoldása csak együtműködéssel valósítható meg az érintett tárcák között. Az alapproblémák és a megoldásuk alapelvei azonosak, a különbség a megelőzéshez szükséges speciális információk származási helye. A bűnmegelőzés és áldozattá válás esetén a rendőrség, a rendvédelmi szervek szolgáltatják az információkat, melyeket a szociológia és pszichológia tudományával kiegészítve, az oktatás, nevelés eszközeit felhasználva, s a mentálhigiénés szemléletmódot képviselve juttatnak el a lakossághoz. Az egészségmegőrzés és az áldozatvédelem esetében az egészségügyi, szociális és mentálhigiénés intézmények szolgáltatják a speciális információkat, és az érintett intézmények, esetünkben a rendőrség és egyéb rendvédelmi szervek használják fel azokat a mentálhigiénés szemléletmódot képviselve. Mind a bűnmegelőzés, mind az áldozatvédelem, mind pedig az egészségmegőrzés a teljes társadalmat tekinti célcsoportjának, még akkor is, ha ez nem minden esetben nyilvánvaló. A mentálhigiéné és a bűnmegelőzés egyértelműen mindenki esetében fontos. Az áldozatvédelem esetében azonban hajlamosak vagyunk kizárólag a bűncselekmények szenvedő alanyaira gondolni, pedig a bűnnel való foglalkozás sokszor magukat a bűnüldözőket is megterheli pszichésen és fizikailag.

2. A rendőrségi bűnmegelőzés fogalma és tevékenysége

A bűnözés a társadalmi normák ellen ható deviáns társadalmi jelenség. A bűnmegelőzés pedig a bűnözést kiváltó társadalmi folyamatokba történő külső beavatkozás. A bűnmegelőzés fogalmát többféleképpen lehet értelmezni. A tág értelemben vett bűnmegelőzés Gönczöl Katalin szerint *„mindazon intézkedések összessége, amelyek a társadalom kohéziójának növelésére, az egyének és természetes közösségeik társadalmi kötelekeinek megtartására, a lazuló kötelek erősítésére, végső soron a társadalmi integráció biztosítására irányul”*. Ebben a meghatározásban egyértelműen felfedezhető, hogy a bűnmegelőzés a teljes társadalom számára érték és érdek, valamint, hogy nem szűkíthető le a tevékenysége a közvetlen rendőrszakmai megfogalmazásra, mely szerint a bűnmegelőzés „pusztán” a tervezett bűncselekmények elkövetésének megakadályozása érdekében tett intézkedések összessége.

A rendőrségi bűnmegelőzés általános célja a bűnelkövetővé és áldozattá válás megelőzése. Módszere, hogy az alapfeladatainak ellátása során összegyűjtött információit feldolgozza és proaktív jelleggel, célcsoportonként szortírozva átadja az állampolgároknak azért, hogy ők maguk váljanak képessé a bekövetkezendő jogsértések kockázatának csökkentésére és a biztonságuk megerősítésére.

A rendőrségi bűnmegelőzés számos területen fejti ki tevékenységét:

- család-, gyermek- és ifjúságvédelem;
- drogfogyasztás- és kábítószer-bűnözés megelőzése;
- áldozatvédelem;
- eltűnés miatt körözött kiskorúak anyagainak revíziója;
- megelőző vagyonvédelem;
- környezetvédelem;

- közösségi életterek rendjének biztosítása (közterületi jelenlét);
- telefontanú program.

Ezek közül az első három egybeesik az Európai Unió egyes bűnmegelőzési célterületeivel, s a rendőrségi pszichológus számára is igen fontos. E megelőzendő problémák háttérében ugyanis olyan összetett pszichoszociális problémakör – túlterhelés, stressz, kapcsolathiány, akut érzelmi krízisek, stb. (ld. 1. ábra) – áll, melynek megfelelő kezelése a mentálhigiénés primér prevenciók munka specifikus és nem specifikus célprogramjának része. Ez is alátámasztja, hogy olyan társadalmi szintű problémakorról van szó, melynek megoldása interdiszciplináris összefogást igényel a különböző szakterületek képviselői között.

Specifikus	Nem specifikus
Táplálkozás	Egészséges életmód, sport, szabadidő- struktúra
Dohányzás	Túlterhelés, stressz, fokozott feszültség
Alkohol	Kapcsolathiány, kapcsolatzavar
Gyógyszer, drogok	Életkori és szociális szerepváltási problémák
	Akut érzelmi krízisek
<i>Tréningek, edukatív programok</i>	<i>Intervenciók programok</i>

Súlyossági fok jelentősége ↓

↔

1. ábra

*A mentálhigiénés primér prevenciók munka célprogramjai
(in: Bagdy, 1999, 58. o.)*

A bűnmegelőzésnek irányultsága szerint alapvetően két formája különböztethető meg, a szituatív és a szociális bűnmegelőzés. A *szituatív* bűnmegelőzés a bűnalkalmak csökkentése érdekében kifejtett tevékenységek összessége, melyre példa a járőrözés, a közvilágítás javítása, a különböző riasztórendszerek, stb. A *szociatív* bűnmegelőzés ezzel szemben a bűnmegelőzés általános céljaként is megfogalmazott tevékenységet jelöli, mely az elkövetővé illetve az áldozattá válás megelőzését célozza.

Az alábbi táblázatban a bűnmegelőzés háromdimenziós modelljét felhasználva áttekinthetjük, hogy a rendőrségi bűnmegelőzés milyen tevékenységeket foglal magában. A táblázat a soraiban a szituatív és szociatív bűnmegelőzés egyes eseteit láthatjuk, az oszlopokban pedig a megelőzés folyamatának alábbi három formáját különíthetjük el:

- az *elsődleges megelőzést* vagy *prevenciót*, mely a megelőzendő kóros folyamat elindulásának megakadályozása;
- a *másodlagos megelőzést*, mely a már elindított kórfolyamat megállítására;
- és a *harmadlagos megelőzést*, mely a kórfolyamat adekvát kezelése, gondozása, rehabilitációja.

	Elsődleges megelőzés	Másodlagos megelőzés	Harmadlagos megelőzés
Elkövetők	<ul style="list-style-type: none"> - tájékoztatás - felvilágosítás általában 	<ul style="list-style-type: none"> - célirányos, konkrét felvilágosítás - tájékoztatás - döntési információk adása - ha kell elrettentés, beavatkozás 	Büntető igazságszolgáltatás szereplői és tevékenysége: <ul style="list-style-type: none"> - büntetések - büntetés-végrehajtás
Áldozatok	<ul style="list-style-type: none"> - tájékoztatás - felvilágosítás általában 	<ul style="list-style-type: none"> - célirányos, konkrét felvilágosítás - gyakorlás - készségfejlesztés - beavatkozás - segítség 	<ul style="list-style-type: none"> - áldozatvédelem - áldozatsegítés - állami kárenyhítés
Bűnalkalmak	<ul style="list-style-type: none"> - biztonságtechnika - vagyonvédelem - riasztórendszerek 	<ul style="list-style-type: none"> - közvilágítás - lakónyilvántartás - kalauz 	<ul style="list-style-type: none"> - élet-, testi épség és vagyon mentése - tűzoltás

2. ábra

*A bűnmegelőzés háromdimenziós modellje
(in: Szabó Zsolt dr., 2003)*

A rendőrségi pszichológus szempontjából a szociatív bűnmegelőzés kap különös hangsúlyt. A táblázatból jól látszik, hogy az elkövetővé és áldozattá válás megelőzését célzó elsődleges és másodlagos prevenciós tevékenységek gyakorlatilag azonosak. A célpopuláció – bár vannak mindkét esetben veszélyeztetett csoportok - az egész társadalom, a tevékenység pedig, mely a megelőzést célozza, a tájékoztatás, a felvilágosítás, a készségfejlesztés, mely elsősorban az oktató-nevelő és a szociális munka része. A rendőrség mindehhez az alaptevékenysége során összegyűjtött speciális információinak megfelelő módon történő kommunikálásával járul hozzá.

A rendőrség munkájával közvetlenül a harmadlagos megelőzés körébe tartozó tevékenységek kapcsolódnak össze. A bűnüldözés célja ugyanis az elkövetők felkutatása, a büntető-igazságszolgáltatásnak való átadása, mely tevékenység végzése során a hatóság megkülönböztetett figyelmet szentel az áldozatok védelmének és segítésének is.

A rendőrségi pszichológus szempontjából a szociatív bűnmegelőzés kap különös hangsúlyt. A táblázatból jól látszik, hogy az elkövetővé és áldozattá válás megelőzését célzó elsődleges és másodlagos prevenciós tevékenységek gyakorlatilag azonosak. A célpopuláció – bár vannak mindkét esetben veszélyeztetett csoportok - az egész társadalom, a tevékenység pedig, mely a megelőzést célozza, a tájékoztatás, a felvilágosítás, a készségfejlesztés, mely elsősorban az oktató-nevelő és a szociális munka része. A rendőrség mindehhez az alaptevékenysége során összegyűjtött speciális információinak megfelelő módon történő kommunikálásával járul hozzá.

A rendőrség munkájával közvetlenül a harmadlagos megelőzés körébe tartozó tevékenységek kapcsolódnak össze. A bűnüldözés célja ugyanis az elkövetők felkutatása, a büntető-igazságszolgáltatásnak való átadása, mely tevékenység végzése során a hatóság megkülönböztetett figyelmet szentel az áldozatok védelmének és segítésének is.

3. Az áldozatvédelem

Az áldozatvédelem törvényi alapját a Magyar Köztársaság Kormányának 1074/1999. (VII.7.) határozata fektette le, mely rendelkezik a bűncselekmények áldozatainak és hozzátartozóinak védelméről, valamint a káruk megtérítéséről, enyhítéséről. 2001-ben az 1034-es kormányhatározat megteremtette az áldozatvédelmi irodák hálózatának alapjait, mely intézményes keretet biztosít az áldozatvédelmi tevékenységnek. Ezekon túl számos belső norma is létezik, mely közvetlenül a rendőrség áldozatvédelmi tevékenységét szabályozza.

Az áldozatvédelem a jogszabályok és a gyakorlat alapján több pillérré támaszkodik, melyek közül csak az egyik a rendőrségen folyó áldozatvédelmi munka. Számos egyéb kormányzati szerv létezik, mely az áldozatvédelemmel foglalkozik (Országos Bűnmegelőzési Tanács, Országos Bűnmegelőzési Központ, stb.), s nem szabad megfeledkeznünk a talán legszélesebb pillérről sem, a civil szféráról, mely a legátfogóbb segítséget képes nyújtani a bűncselekmények áldozatai számára. Az áldozatvédelmi irodák hálózatának valamint a rendőrség áldozatvédelmi referenseinek a feladata egyfajta összekötő szerepet betölteni ezen intézmények és szervezetek között, annak érdekében hogy az áldozatok a leghatékonyabb segítségben részesülhessenek.

Az áldozatvédelem az áldozatokat illeti meg, az azonban, hogy kit nevezünk áldozatnak sok esetben nézőpont kérdése. A legtágabb értelemben véve mindenki áldozatnak tekinthető, akit valamilyen baj ért (hajléktalanok, szegények, munkanélküliek, katasztrófák, balesetek áldozatai, stb.). A legszűkebben értelmezve tekinthetjük pusztán a bűncselekmények áldozatait is. A vonatkozó jogszabályok a bűncselekmények áldozatainak fogalmát a bűncselekmény természetes személy sértettjén valamint azok közvetlen hozzátartozóin kívül kiterjeszti minden olyan személyre, aki a bűncselekménnyel kapcsolatban valamilyen fizikai, pszichikai, erkölcsi vagy anyagi sérelmet szenvedett, vagy annak során alapvető jogai sérültek.

Nem csak a bűncselekmény következtében válhat azonban valaki áldozattá. Elképzelhető, hogy a büntetőeljárás során érik pszichés sérülések a személyt, melyek megfelelő hatósági magatartással enyhíthetővé vagy éppen elkerülhetővé válhattak volna. Ez az eshetőség a bűncselekmények valódi sértettjeinek esetében is fennáll, s felveti a másodlagos viktimizáció veszélyét, mely ellen éppúgy küzdeni kell, mint az áldozattá válás megelőzéséért.

Az áldozatokkal való foglalkozás szükségessége a természetes emberi reakción, az elesettek támogatásán túl, pszichológiai szempontból is többszörösen indokolt. Egy bűncselekménnyel való szembesülés általában kiszámíthatatlan, bejósolhatatlan, és csak igen ritkán befolyásolható közvetlenül, így mindenképpen fokozott stresszhelyzetet eredményez. Az ugyanis, hogy egy adott eseményt mennyire észlelünk stresszkeltőnek alapvetően három tényező függvénye: a befolyásolhatóságé, a bejósolhatóságé és azé, hogy mennyire tesz próbára a képességeinket, mennyire kezdik ki énképünket. A fokozott stresszhelyzet igen széles skálán mozgó érzelmi reakciókat eredményez, melyek közül a leggyakoribb a szorongás, az átélt frusztráció következményeként kialakuló agresszió vagy éppen annak ellenkezője, a fásultság, a depresszió. Mindezek mellett szinte általánosnak tekinthető az is, hogy a stresszhelyzetet átélt személy kognitív károsodást mutat, melynek következményeként nehézségei akadnak az összpontosításban, gondolatainak logikus összeszervezésében. Ezen reakciók tovább fokozódhatnak, súlyosbodhatnak, ha az adott személy egy intenzívebb stresszhelyzet, egy úgynevezett traumatikus esemény átélője,

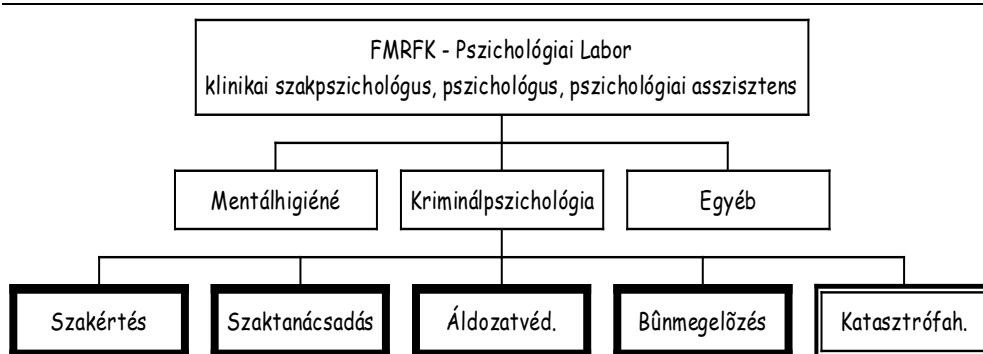
melyre példák a természeti katasztrófák (pl. árvíz), a végzetes balesetek (pl. karambol) és a fizikai támadások (pl. nemi erőszak, merénylet). A traumatikus esemény átélésére az emberek általában szélsőséges érzelmekkel reagálnak, hiszen egy olyan helyzettel való szembesülésre kényszerülnek, mely a szokásos tapasztalataikon kívül esik és igen veszélyes. Az adott válaszok általában széles határok között mozognak, mégis megfigyelhető egyfajta általános viselkedési mintázat. A traumatikus esemény átélése után közvetlenül általában először a kábulat, a teljes kiürülés jelenik meg, melyet a passzivitás állapota követ. Az áldozatok továbbra is képtelenek a legegyszerűbb feladatok kezdeményezésére, de az utasításokat már képesek követni. A harmadik szakaszban a szorongás lép az előtérbe, melynek során gyakori a traumatikus esemény újra átélése. Szerencsére nem minden bűncselekmény átélése nevezhető traumatikusnak, bár a fokozott stresszhelyzet szinte minden esetben jelen van.

Összességében tehát számos olyan reakció figyelhető meg egy bűncselekmény áldozatánál, melyeket ha figyelmen kívül hagyunk a büntetőeljárás során, a meghallgatások, a szembesítés, a helyszíni szemle folyamán, akkor – ha nem is szándékosan, de – akadályozhatják a hatékony munkát, s könnyen ismételt pszichés sérüléseket okozhat az áldozatoknak.

Sokféleképpen segítünk azoknak, akik valamilyen bűncselekmény szenvedő alanyai voltak. Bárki, mindenki, aki kapcsolatba kerül velük, képes arra, hogy meghallgassa őket, s közben megnyugtatóan viselkedjen. Ahhoz azonban már némi tájékozottságra van szükség, hogy megfelelő információkkal tudjuk ellátni az áldozatokat a lehetőségeikről, a jogaikról, azokról a módokról, ahogy szükség esetén anyagi segítséget kaphatnak (állami kárenyhítés, civil szervezetek segítsége). Mindezen túl előfordulhat, hogy az áldozatnak speciális, úgynevezett szaksegítségre van szüksége, mint például a pszichológus vagy más segítő szakember által nyújtott támogatás. Az áldozatvédelmi irodák valamint a rendőrségi áldozatvédelmi referensek éppen arra hivatottak, hogy eligazítsák a bűncselekmények áldozatait ebben az útvonalon, s mindenki számára biztosítsák a megfelelő segítség elérését.

4. A Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság Pszichológiai Laboratóriumának tevékenysége a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem tükrében

A Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság munkáját már évek óta segíti pszichológus. Jelenleg az Egészségügyi Osztály keretein belül működő Pszichológiai Laboratóriumban egy klinikai szakpszichológus, egy pszichológus és egy asszisztens dolgozik. A Labornak két fő tevékenysége különíthető el. A mentálhigiéné fémjelzi az állománnyal végzett munkát, mely magában foglalja a szűrő- és alkalmasság-vizsgálatokat, valamint a mentálhigiénés gondozásokat illetve terápiákat. A Labor tevékenységének másik fő iránya a kriminálpszichológia, melybe a szaktanácsadói és szakértői tevékenységen túl a konkrét áldozatvédelmi és bűnmegelőzési munka is beletartozik (ld. 3. ábra).

3. ábra

Az FMRFK Pszichológiai Laboratóriumának tevékenysége

A mentálhigiénés tevékenység során nem találkozunk közvetlenül bűncselekmények áldozataival, bár meg kell említenünk, hogy a hosszú ideje végzett rendőrségi munka is okozhat olyan stresszhelyzetet, mely áldozattá teszi magát a hatóság tagját is. Gyakorlatilag ugyan az a tünetegyüttes észlelhető a munkájába belefásult, kiégett rendőrnél, mint a bűncselekmények áldozatainál, ha nem is ismerhető fel olyan könnyen és világosan az összefüggés a pszichésen megterhelő munka valamint a hatóság tagjánál tapasztalható érzések és viselkedés között. A két eset közötti egyik lényeges különbségre fel kell azonban hívni a figyelmet: míg egy bűncselekmény áldozata általában nem számít a vele történetekre, olyasmit él át, amire csekély befolyása van; addig a hatóság tagjának a munkájára való felkészülés során el kell sajátítania, miként kell és lehet az azzal járó fokozott stresszhatást kezelni, saját lelki egészségét a sérülésektől megóvni, s ezáltal munkáját minél tovább hatékonyan végezni. Tehát az állomány mentálhigiénéje érdekében végzett tevékenységünknek is része az áldozattá válás megakadályozása, illetve az áldozatvédelem szemléletmódjának átadása. Hiszen csak az a hatósági személy képes megfelelő empátiával és odafigyeléssel intézkedni a bűncselekmények áldozataival szemben, aki gondot visel saját pszichés egészségére is.

Ennél sokkal közvetlenebbül érinti a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem a kriminálpszichológiai munkát. E tevékenység során ugyanis közvetlenül találkozhatunk a bűncselekmények elkövetőivel és sértettjeivel, valamint szinte mindazon személyekkel, akik valamilyen módon egy bűncselekmény áldozataivá válhatnak.

Mindez a szakértői illetve szaktanácsadói tevékenység során nyilvánul meg a legközvetlenebbül (ld. 4. ábra).

4. ábra

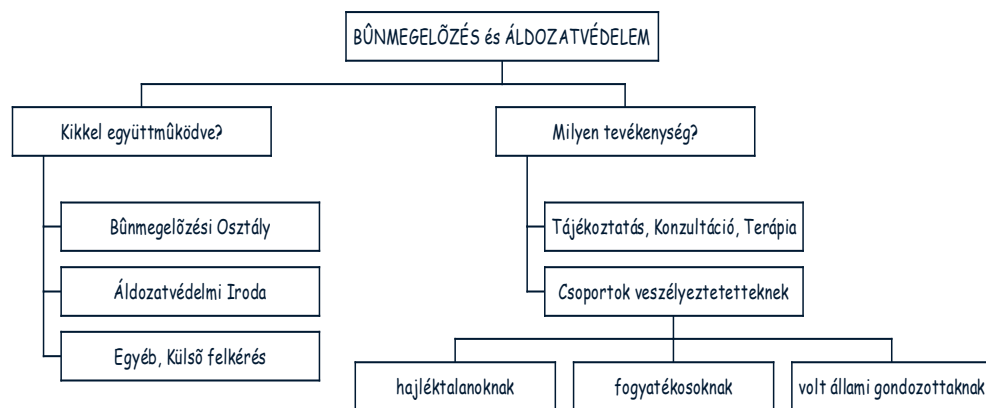
A pszichológus szaktanácsadói tevékenységének felépülése

Már egy bűncselekmény bejelentésénél előfordulhat, hogy a bejelentést tevő személynél furcsa és szokatlan jelekre lesz figyelmes a rendőr - folyamatosan hangokat hall, mindenki őt figyeli, stb. -, melyek felvetik benne valamiféle pszichés betegség gyanúját. Ennek tisztázása érdekében kérheti a pszichológus segítségét, megelőzve ezzel, hogy fölösleges büntetőeljárás induljon, s így az adott személy akaratlanul is annak áldozatává váljon.

Egy már megindult büntetőeljárás során is számos olyan eset van, amikor szükség van a pszichológus segítségére. Különösen igaz ez olyankor, amikor a felmerült bűncselekmény sértette vagy gyanúsította kiskorú vagy valamilyen pszichés betegségben szenvedő személyt. Leggyakrabban akkor igénylik a pszichológus közreműködését, amikor a mostanában különösen nagy publicitást kapó családon belüli erőszak valamely formája merül fel, illetve ha nemi erkölcs elleni bűncselekményről van szó. Amikor egy gyermekkorú sértett vagy elkövető meghallgatásán vesz részt a pszichológus elsődleges feladata a büntetőeljárás szempontjából, hogy véleményt mondjon a gyermek által elmondottak élmény- és életszerűségéről. Mindemelllett azonban éppolyan fontos, hogy jelenléte és szaktudása lehetővé teszi, hogy a gyermekhez intézett kérdések számukra érthetően legyenek megfogalmazva, illetve, hogy az általuk adott válaszokat a hatóság megfelelően értelmezze. Egy ötéves gyermek ugyanis például nem tudja még világosan szétválasztani a megtörtént eseményeket az érzelmvezérelt fantáziájától, s az időben és térben való tájékozódása sem fejlődött ki még megfelelően, ezért nem vonható felelőségre, ha valamely kérdésre nem a szigorúan megtörtént események időrendben történő felsorolásával válaszol. Minél fiatalabb egy gyermek, annál erősebb befolyást gyakorolnak érzelmei és fantáziái kognitív működésére, így annál kevésbé várható el tőle tényszerű megfogalmazás. Összességében a pszichológus jelenléte a meghallgatáson – szakértőként a tárgyaláson - egyfajta garancia a másodlagos viktimizációval szemben, bár nagyon sok esetben mindezt önkéntelenül is képes biztosítani szinte minden hatósági személy, s a végső cél is ennek elérése lenne.

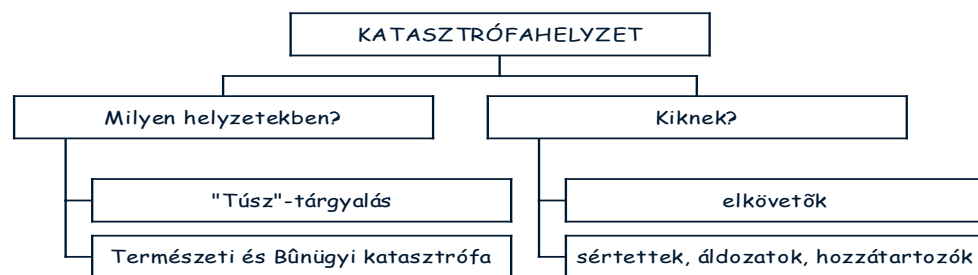
A szakértői és szaktanácsadói tevékenység mellett a pszichológusok közvetlenül is bekapcsolódnak a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság bűnmegelőzési és áldozatvédelmi tevékenységbe. Mindezt főként a Bűnmegelőzési Osztályon valamint az Áldozatvédelmi Irodában dolgozó kollégák kérésére, velük együttműködve teszik főként tájékoztatás

nyújtása, öngyilkosságot megelőző konzultáció és az elszenvedett trauma feldolgozását célzó terápia formájában. Emellett előfordul, hogy külső felkérésre – helyi Családsegítő és Gyermekjóléti szolgálat, Kríziskezelő Központ, stb. - tartanak bűnmegelőzési és áldozatvédelmi, elsősorban drogrevenüciós és reszocializációs célú csoportokat (ld. 5. ábra).

5. ábra
A pszichológus bűnmegelőzési és áldozatvédelmi tevékenysége

A fentiekén kívül létezik a kriminálpszichológián belül egy olyan terület, mely talán a legnyilvánvalóbban képes igazolni a pszichológusok szerepét a bűncselekmények megelőzésében valamint az áldozatok védelmében. Ezek a helyzetek az úgynevezett katasztrófa-helyzetek (ld. 6. ábra), melyek hazánkban szerencsére még igen ritkán fordulnak elő, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne kellene maximálisan felkészülni az eshetőségükre.

6. ábra
A pszichológus katasztrófa-helyzetben megnyilvánuló tevékenysége

A katasztrófa-helyzeteknek a pszichológus szempontjából két alapvető típusát különböztethetjük meg. Az egyik az úgynevezett tűsz-tárgyalási szituáció, melybe a konkrét tűszejtés mellett azok az esetek is beletartoznak, amikor valamilyen pszichiátriai betegségben szenvedő személy önmagára illetve más személyre nézve veszélyes helyzetet teremt (pl. lakásába bezárkózva megnyitja a gázcsapot és a megmentésére igyekvő szakembereket késsel fenyegeti, azaz elzárkózik a kórházba történő szállításától). Ez utóbbi

esetekre általában a rendőröket az iskolai képzésük során felkészítik, de a hatékony tárgyaláshoz tárgyalóként vagy éppen szakmai tanácsadóként gyakran az erre kiképzett pszichológus segítségére is szükség van.

A katasztrófhelyzetek másik fő típusa az úgynevezett természeti vagy bűnügyi katasztrófák csoportja. Természeti katasztrófák esetén, mint például az árvizek a rendőrség és az egyéb hatóságok elsősorban a mentésben vesznek részt, ahol számos krízishelyzetben tapasztalható természetes emberi reakciót (ellenségesség, agresszió, fásultság, depresszió, stb.) kell megfelelően kezelniük, melyben a pszichológus szakmai tapasztalata, tanácsa sok esetben a segítségükre lehet. Hasonló a helyzet a nagyobb közlekedési balesetek (pl. lengyel buszbaleset, stb.) esetén is. Ezekről némileg eltér az úgynevezett bűnügyi katasztrófa, melyre hazánkban kiemelkedő példaként a „Móri mézárulás” vált hírhedté. Egy ilyen helyzetben a rendőrség és a többi nyomozó hatóság elsődleges dolga a bűncselekmény felderítése, az elkövetők kézre kerítése. Munkájuk során szükségük van az áldozatok hozzátartozóival való hatékony kapcsolattartásra, annak biztosítására, hogy bár részben személyes, részben hatósági igényre a hozzátartozók jelen vannak a helyszínen, ottlétükkel ne akadályozói, hanem segítői legyenek a nyomozó munkának. Épp ilyen fontos az is, hogy a szükséges információkat mind a két fél egyaránt megkaphassa, azaz a kettőjük közötti kommunikáció hatékony és előremutató legyen. Az ilyen helyzetekben fokozottan szükség van a pszichológus jelenlétére, segítségére, hiszen ez a szituáció koncentráltan tartalmazza az áldozatvédelmi tevékenység lényegét, s minden résztvevőtől megköveteli az emberközpontú szemléletmódot. A Mórton bekövetkezett események kezelése – ahol a pszichológus és a bűnmegelőzési osztály szakemberei a nyomozó hatóság többi tagjával sikeresen működtek együtt - minderre jó és követendő példaként szolgál.

A pszichológus sem mindenható azonban, neki is szüksége van támogatásra, speciális felkészítésre ahhoz, hogy valódi segítséget nyújthasson. A hatékony lelki segítség katasztrófhelyzetekben való biztosítására jött létre a Gyors Újrakezdésért Kht. támogatásával és a Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központjának együttműködésével a „Gyors Lélekvédelmi Csoport” mely kiképzett lelkészekből és pszichológusokból áll.

5. Zárógondolatok

A Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság Pszichológiai Laboratóriumának felsorolt tevékenységei mind azt mutatják, hogy az áldozatvédelem szempontja szinte mindenütt tetten érhető, és szinte soha nem önálló tevékenység során nyilvánul meg, hanem mindig az összes érintett kollegával való szoros szakmai együttműködés keretében. A rendőrségen belül a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem nem kizárólagosan a Bűnmegelőzési Osztály feladata, hanem a teljes rendőrség munkáját átható feladatrendszer, melybe szervesen kapcsolódik a rendőrségen dolgozó pszichológus tevékenysége és az általa képviselt tudományág ismeret- és készségtára. A pszichológus feladata, hogy éppúgy, ahogy a pszichés betegségekkel való küzdelme során a mentálhigiénés szemléletmódot képviseli tevékenységének minden területén, a megelőzés szellemét közvetítse a bűnüldöző tevékenységet végzők, s ezzel együtt a teljes társadalom felé. Ennek szellemében végezze mindennapi munkáját, oktasson, képezzen, s szükség esetén alkalmazza a klinikai pszichológia gyógyító eszközeit, az intervenciót, a konzultációt és a pszichoterápiát.

Zárógondolatként a hazai mentálhigiénés mozgalom egyik jeles képviselőjének, Bagdy Emőkének sorait idézem, mely közvetíti a megelőzés gondolatának

szemléletmódbeli mivoltját. Érdekességként figyelhetjük meg, hogy ha a mentálhigiénét a megelőzéssel – beleértve ebbe a bűnelkövetővé és áldozattá válás megelőzését is – helyettesítjük a tanulmány közvetíteni kívánt konklúzióját kaphatjuk eredményül.

„A mentálhigiéné alapvetően szemléletmód elmélet és gyakorlati tudás, ezen nyugvó felelősség - egészségünk megóvására vonatkozó magatartáskultúra. Tudás, amelyet kamatoztathatunk az életvitelben és az életmódban.”

(in: Bagdy, 1999, 2. számú melléklet, 68.o.)

azaz

A megelőzés alapvetően szemléletmód elmélet és gyakorlati tudás, ezen nyugvó felelősség – életünk és egészségünk megóvására vonatkozó magatartáskultúra. Tudás, amelyet kamatoztathatunk az életvitelben és az életmódban.

Irodalomjegyzék:

1. Atkinson, R. L.; Atkinson R. C.; Smith, E. E., Bem, D. J.; Nolen Hoeksema, S.; 1999, *Pszichológia*, Osiris, Budapest.
2. Bagdy Emőke, 1996, *A mentálhigiéné főbb irányzatai és a hazai mentálhigiénés Program*, in: Bagdy E. (szerk.), 1999, *Mentálhigiéné, elmélet, gyakorlat, képzés kutatás*, Animula, Budapest.
3. Bagdy Emőke, 1999, *A hazai mentálhigiéné: fejlődés és perspektívák*, in: Bagdy E. (szerk.), 1999, *Mentálhigiéné, elmélet, gyakorlat, képzés kutatás*, Animula, Budapest.
4. Szabó Zsolt, dr., 2003, *Rendőrségi bűnmegelőzés – előadásvázlatok a bűnmegelőzésről*, ORFK Bűnmegelőzési Osztály
5. Veér András, 1999, *A magyar mentálhigiénés program*, in: Bagdy E. (szerk.), 1999, *Mentálhigiéné, elmélet, gyakorlat, képzés kutatás*, Animula, Budapest.